

Izvorni znanstveni rad
DOI: 10.17234/Croatica.63.3
UDK: 821.163.42.09-1
821.163.42-1“193/194“
Primljen: 21. XII. 2018.
Prihvaćen: 22. II. 2019.

АНТОЛОГИИ, ИДЕОЛОГИИ И ЛИТЕРАТУРЕН КАНОН (Хърватските антологии от 30-те и 40-те години на XX век)

Elena Daradanova

Sveučilište Sveti Kliment Ohridski, Sofija
Fakultet slavenskih filologija
elidaradanova@hotmail.com

Предмет на интерес в настоящата статия са издадените поетически антологии през 30-те и 40-те години на XX век с оглед на проследяване на интервенцията на идеологиите в концепциите на представителните антологийни сборници и съответно с цел проследяване на динамиката на литературния канон и опитите за неговото пренаписване. В антологийната практика на двете десетилетия се обособяват четири антологийни модела: академични и институционални антологии; групови антологии, тенденциозни и диалектни антологии. Коментира се специфичното напрежение в хърватската литературна ситуация, породено от влиянието на двата основни политически и културни проекта.

Ключови думи: хърватска поезия, идеология, антологийна практика, 30-те/40-те години на XX в.

В конституиращите се през XIX век „малки“ литератури оценностяването на художествените текстове се случва в полето на големите национални ценностни парадигми, пряко обвързани с идеята за националната идентичност, в това число и културна. Митологичният конструкт,

наречен литературен канон¹, като компонент на националните наративи е важен елемент в процеса на културна идентификация, а неговият конкретен развой е неразделна част от движението на общата национална история (вж. Protrka 2008). Антологиите като специфичен литературен дискурс се намират от една страна в пряка връзка с канона и както отбелязва В. Трендафилов, представляват негова конкретизация, но се явяват и в ролята на един „самостоятелен миниканон” (Трендафилов 2005: 259), който в определени ситуации би могъл да се противопостави на големия канон или да способства неговото пренареждане, което се случва посредством редуциране, заличаване, добавяне и зависи както от обективни, така и от субективни фактори (пак там). Особеностите на този жанр предполагат не само остойността и специфично „архивиране” на автора и творбата, на „нейния контекст, поетика, а и на самата национална литература” (Sorel 2006/2007: 98). Присъщо на антологийния формат е и иницирането на особен диалог между отделните представителни произведения, обусловен от самата идея на подредбата, както и между поетическите творби и читателя в процеса на четене, при което читателското съзнание установява връзки, прави аналогии и конструира единен текст, през който се осмисля категорията литературна репрезентативност (вж. по-подр. Sorel 2006/2007: 93–103). Този текст обаче се допълва или пренарежда с всяка нова антология, което е в основата на концепцията на Т. С. Елиът (Eliot 1921/2008) за литературната класика. Елиотовото схващане на традицията всъщност предполага наличие на един постоянен фонд, който реално не остава в същия вид, тъй като перспективата, от която се гледа и остойността даден литературен корпус (рефлектираща съответно върху формираните представи), е променлива (вж. Курташева 2012)².

Предвид факта, че антологиите на дадена национална поезия имат по интенция задачата и претенцията да отразяват литературните явления и процеси и да оценностят дадена авторска продукция, издаването на подобни сборници в хърватски контекст през периода на 30-те и 40-те години на XX век показва желание не само за създаването на репрезентативен текст, който да очертае лицето на литературния период, но и за пренаписване на канона в съответствие с променените

¹ Вж. Кирова 2009; също Bloom 1994.

² Б. Курташева коментира обстойно тези процеси във връзка със случая на българската литература в Курташева 2012.

естетически вкусове или овластени идеологии. В тези антологии се разпознават както индивидуални или групови литературни проекти, така и конкретни институционални политики.

1. АНТОЛОГИИТЕ НА 30-ТЕ И 40-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК

Въпросът за издадените в Хърватия антологийни сборници през 30–40-те години на ХХ век е изключително интересен. Докато антологийната практика през първото десетилетие има ясно изразени черти, периодът на 40-те е проблематичен от гледна точка на случващото се и като историко-политически, и като културни явления. Извън световния катаклизъм – II-та световна война, в хърватски контекст десетилетието е ознаменувано с две противоположни политически движения, от две държавни идеи, респективно национални идеологии, които рефлектират в по-голяма или по-малка степен върху каноничния корпус литературни текстове, съответно и върху представителните сборници. В тази връзка е очаквана появата на антологии, които са обвързани с държавната идея – национална или югославистка. Втората вече е създавала антологийна традиция, но предвид политическите събития през втората половина на десетилетието тя се проявява трансформирана в един специфичен юго-комунизъм, при който заема вторична позиция и на преден план е поставена социалистическата литературна доктрина.

Първата обаче, макар и на пръв поглед ограничена времево, оказва влияние върху формирането на нови критерии за оценностяване на литературните творби. Национализмът, като една от двете форми според А. Кьосев (Kiossev 2002:165–190) за налагане на „стабилна идентичност“, представя постоянна тенденция на Балканите към конструиране на себеидентификацията спрямо другия, „лошия съсед“. В исторически аспект представата за застрашаващия друг е свързана основно с големите империи, но политическите събития в кралство Югославия в края на 30-те подхранват мисленето на Сърбия като именно такъв, което съответно произвежда реакции срещу дотогава успешно провежданата идея за южнославянска културна общност. Тъй като идеята на югославизма има доста привърженици в Хърватия и сред литературните среди, началото на десетилетието е ознаменувано от напрежението както между две държавни идеи, така между две културно-исторически концепции. Утопичната идея за хърватска култура като автономна, но интегрална

част от южнославянския културен контекст, се трансформира в търсене на хърватска културна автентичност и репрезентации на спецификите на хърватския дух. Новосъздадената хърватска държава започва политика на културен протекционизъм, което естествено се отразява върху мисленето на канона и върху съставянето на нови антологии, които са обвързани с новата културна политика. Също както при Възраждането литературата става инструмент за легитимация на колектива. Хърватският национализъм има силно влияние върху литературата, което го прави „подходящ за манипулативна злоупотреба от страна на политическите елити” (Хабермас 1999: 346).

Тридесетте години ознаменуват усилията за изграждане на съвременен поетически хърватски еталон с четири основни антологийни проекта, всеки един от които представя тенденция в хърватската литературна ситуация. Първият от тях е ориентиран към актуализация на канона в рамките на „еталонната”³ антология или към оценностяване на съвременното поетическо творчество в „актуални” антологии, но според високите естетическите критерии, валидни за представителните (кананоотразяващи) антологии. Вторият отразява тенденцията към поетически подбори на група автори, обединени от общи естетически, а понякога и идеологически схващания. Третият модел е основно подчинен на една от двете доминиращи идеологеме, като най-ясно отразява взаимопроникването между литература и идеология. Четвъртият антологичен проект предлага диалектален поетически еталон, като цели не само утвърждаване на диалекталното творчество, но и го съотнася с актуалния идиличен образ на хърватското родно.

2. АКАДЕМИЧНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПОДБОРИ

Доколкото в хърватската литература съществува традиция на издаване на представителни сборници, свързани в по-малка или по-голяма степен с различни литературни институции, появата на институционални сборници или такива, които имат претенциите да изразяват представителност, не е новост. Трийсетте години на XX век обаче се ознаменуват с появата на първия академичен подбор. Това ново литературно явление

³ Според определението на Вл. Трендафилов.

е свързано с фигурата на проф. Миховил Комбол, който издава в две последователни години *Antologija novije hrvatske lirike* (*Антология на новата хърватска лирика*), 1934 г. и *Hrvatski pripovjedači osamdesetih i devedesetih godina* (*Хърватските разказвачи на осемдесетте и деветдесетте години*), 1935 г. Поетическата антология на Комбол според всеобщото мнение е първата антология на новата хърватска лирика, която е изцяло подчинена на естетически критерии. Тази антология се отграничава от дотогавашните принципи на събиране на текстовете и демонстрира основно авторовия вкус и литературоведските му схващания. Голямата разлика е в подмяната на преобладаващия до този момент литературноисторически критерий на подбор с естетизма като водещо начало⁴. Това обуславя изключването на лирика от ангажиран тип. Комболовата антология се вписва в най-голяма степен в това, което разбираме като „академичен” канон, и заявява претенцията да бъде меродавен арбитър на читателския вкус през периода. С тази си концепция Комбол настоява за промяна в критериите за антологизация на хърватската поезия. Въпреки че антологията официално е обявена за първата „истинска антология” и нейната синхронна критическа и по-късна рецепция е доминиращо позитивна, критиките към нея са също толкова основателни. Безспорно обаче този сборник е знаково явление в контекста на литературните процеси в Хърватия. Неговата основна заслуга е, че очертава парадигма на модерния национален литературен канон, успешно преодолявайки идеологемите като канонотворящ фактор. Може би това е и причината, а не заявените ограничения, за пропускането на регионалната поезия. Регионалната поезия обаче вече е включена в съставителския подбор на Олинко Делорко и Драгутин Тадиянович през 1933 г. в антологията *Hrvatska moderna lirika* (*Хърватска модерна лирика*).

В началото на 40-те години излиза и втората по значимост „еталонна” антология, дело на Любо Визнер⁵. Изданието на Хърватския издателски библиографски институт е публикувано през 1942 г. под названието *42: hrvatska pjesma kroz stoljeća* (*Четиридесет и двамата: хърватската лирика през вековете*⁶). И този подбор антологизира

⁴ Зоран Кравар я определя като „критическа антология” (Kravar 1997: 201).

⁵ Визнер е редактор и на *Hrvatski književni zbornik* (*Хърватски литературен сборник*) от 1940 г., който освен критически статии, съдържа и литературен подбор.

⁶ Преводът цели по-адекватно звучене на български език – Е.Д.

автори от междувоенния период, продължавайки линията на Комбол за оценностяване на съвременната поетически продукция в рамките на националния представителен канон. Междувоенната поезия се легитимира като представителна за националната поетическа традиция и в антологията *Između dva rata. Novija hrvatska lirika (Между двете войни. Нова хърватска лирика)*, 1942 г. Изданието е първата антология, очертаваща картината на разнообразните поетически явления през този период⁷, и нейната концепция представлява интерес именно с това, че се отказва от матрицата на утвърждаване спрямо стойностно вече потвърден литературен корпус.

Između dva rata представлява институционализиран антологичен подбор, тъй като е подписана от Дружеството на хърватските книжовници. В предговора *Suvremeni hrvatski pisci* се посочва, че сборникът „включва имената на онези поети, които останаха през решето на времето, и които днес спадат - главно- сред нашите известни и признати поети” (IDR⁸ 1942: 7). Изборът се ограничава до 30-ма поети, чрез чието творчество съставителите желаят да представят „няколко наши поетически поколения, давайки картина на поезията на нашето столетие” (пак там). В предговора се акцентира върху неутралността на антологията, предвид заявяването ѝ като институционален подбор, и се изтъква естетическият критерий като водещ. Концепцията на сборника, в който всички живи поети сами подбират по 10 стихотворения, извежда авторския подбор като алтернатива на овластения и по този начин оспорва институционалното „регулиране” на литературния канон. Въпреки изявлението, че антологията е съставена по повод първата годишнина на НХД и изразеното убеждение, че „въпросът за тази държава, е въпрос за живота на хърватския народ и [...] обуславя разцвета и на самата литература” (IDR 1942: 7), сборникът не е тенденциозен, а вероятно подобно изявление е въпрос на конюнктурни съображения. Подборът на авторите се оказва много адекватен, тъй като основното ядро от 30-имата⁹ поети влиза впоследствие в академичните истории на

⁷ По-късни подбори на поезия от междувоенния период са *Hrvatski pjesnici između dva rata (Хърватските поети между двете войни)*, 1959 г. на Никола Миличевич и *Hrvatski pjesnici između dva svjetska rata (Хърватските поети между двете световни войни)*, 1963 г. на Влатко Павлетич.

⁸ Съкр. *Između dva rata*

⁹ В антологията са включени творби на Фр. Алфиревич, С. Алич, С. Батушич, А. Бонифачич, Д. Цесарич, И. Г. Ковачич, О. Делорко, Др. Жерве, М. Матияшевич, В. Николич, Др.

литературата и само неколцина потъват в забвение по идеологически причини.

3. ГРУПОВИТЕ ПОЕТИЧЕСКИ АНТОЛОГИИ

Традицията на груповите поетически антологии в междувоенния период е положена още през 1914 г. от *Хърватска млада лирика*. Този тип антологийни проекти обикновено целят да означат някаква промяна в поетическата парадигма за даден времеви период и посредством литературните текстове да представят обща поетическа концепция. През третото десетилетие подобни сборници са често явление. *Lirika šestorice* (*Лирика на шестимата, 1931 г.*) на Драгутин Тадиянович, Олинко Делорко, Иво Фрол, Мариян Матияшевич, Владимир Ковачич и Бранко Перович стимулира появата на такъв род издания, като още през следващата година е публикувана *Lirika* (*Лирика*), 1932 г. на Йосип Хитрец, Владимир Юрчич и Иван Ковачич, през 1935 г. *Lirika* (*Лирика*) на Иво Козарчанин, Иван Дончевич, Антун Низетео и Радован Жилич, в края на десетилетието – *Lirika hrvatskih sveučilištaraca* (*Лирика на хърватските университетски дейци*) на Марко Чович, а през 40-те – *Ranjeni galeb – pjesme šestorice* (*Раненият гълъб – стихотворения на шестимата, 1942 г.*) на Иво Балентович, Франо Алфиревич, Никола Шоп, Владо Влаисавлевич, Густав Кърклец, Сеад Алич.

Симптоматичната за периода антология *Lirika grude* (*Лирика на земята*) на Миле Старчевич от 1934 г. е пример за действието на извънлитературни фактори. Десетимата поети, включени в антологията, представят едновременно както поетически, така и идеологически тенденции в хърватската литература¹⁰. Самото заглавие е знаково по отношение на взаимопроникването на литературата и политиката. През периода са издадени няколко подобни сборника, които представляват проблем за типологизация, тъй като се вписват в два различни модела.

Иванишевич, Й. Корнер, С. Кошутич, С. Козарчанин, В. Кушан, И. Лендич, А. Кокич, Кос, П. Любич, В. Майер, А. Низетео, Л. Перкович, Дж. Судета, В. Шимич, Н. Шоп, Др. Тадиянович, Й. Велебит, Вл. Влаисавлевич, Р. Жилич.

¹⁰ В състава на антологията влизат творбите на Иво Балентович, Габриел Цвитан, Данило Чович, Степан Храстовец, Йероним Корнер, Камило Крижанич, Звонко Кухар, Иво Лендич, Златко Майтин и Винко Николич.

От една страна представят група, съответно лирическо писане с хомологични елементи на поетиката и сходна тематика, от друга – антологизацията на тази поезия има отношение към литературното отражение на определени обществени и политически процеси. Към този специфичен вариант на груповите сборници спада и антологията на четиримата поети Петър Бакула, Владимир Юрчич, Владо Маджаревич и Новак Симич *Ogledalo vremena (Огледало на времето)*, 1936 г.

4. ТЕНДЕНЦИОЗНИЯТ АНТОЛОГИЕН МОДЕЛ

Югославистката идея, доминираща в началото на ХХ век, продължава да има своите привърженици и да налага югоунитаристката идеологическа позиция и през разглеждания период. Симптоматични за това са публикации и на самия Антун Барац, който още в *Književno jedinstvo (Književni jug, 3/4, 1919)* излага идеята за югославска литература, противопоставяйки се на разделението на географско-регионален принцип въз основа на схващането на единен етнически произход. В статията той изрежда различни аргументи, основните от които са общият църковно-религиозен и апокрифен фонд и общата фолклорна традиция. Факт е обаче, че подобна концепция не може да бъде институционализирана, особено в края на 30-те и началото на 40-те години на ХХ век. Барац отново посяга към този концепт (според някои не особено успешно) в монографията *Jugoslavenska književnost (Югославска литература)* едва след войната (1954 г.), когато политическите условия насърчават подобна позиция. Идеята на Барац е популярна най-вече в редиците на литературната левица, но има привърженици и в други кръгове. Югославистката идея през 30-те години на ХХ век се изявява в антологичен формат основно в сборници, издадени в Белград, като *Antologija novije jugoslavenske lirike: za srednje i stručne škole (Антология на новата югославска лирика – за средните и професионалните училища)* – съставител Андра Жежел, 1932 г. В края на десетилетието Джуро Гавела публикува *Antologija srpskohrvatske posleratne lirike (Антология на сръбско-хърватската следвоенна лирика)*, 1937 г., в която са включени значими имена от междувоенния период, без обаче да бъдат подвеждани под идеологически принцип.

Интересен феномен е липсата на югославистки антологии през втората половина на четиридесетилетието, освен издадената от СКЮ

в Белград Jugoslovenska poezija (*Югославска поезия*) през 1949 г. с коректор Данило Ристанович. Целта на съставителите на този сборник е проследяване на развитието на лириката на „югославските“ народи от средата на XIX век до най-ново време. Намерението да се изтъкне разнообразието на тази поезия очевидно не е последователно изпълнено, защото в съответствие с идеологическата основа на приложените критерии място намират автори като Иво Фрол и Марин Франичевич, но са пропуснати знакови имена на хърватската поезия от междувоенния период. Идеологическата насоченост на сборника се заявява в политически дискретно маркирано заглавие.

Липсата на тенденциозни поетически подбори в хърватска среда обаче се компенсира от издаване на песнопойки с народно творчество, вписано в революционно-антифашисткия тематичен комплекс (*Naše pjesme* (*Нашите песни*, 1944/45), *Pjesme borbe* (*Песни за борбата*, 1942 г.), *Druže Tito, ljubičice bijela - narodne pjesme* (*Другарю Тито, теменушке бяла – народни песни*, 1944 г.) и др.), които предвид популярността си, влияят и върху идеологизирания литературен поетически дискурс. В изследването си на този тип фолклорна песен в южнославянски контекст Я. Фехратович твърди, че публикацията на народнопесенни подборки е „явление, най-вече присъстващо в Хърватия“ (Fehratović 2006). Подобна „сборникова“ активност обаче не се наблюдава при хърватската ангажирана поезия. Сборници от тематичен тип като *Posmrtna počast: August Cesarec, Ivan Goran Kovačić, Grgur Karlovčan, Hasan Kikić, Mihovil Pavlek Miškina* (*Посмъртна почет: Август Цесарец, Иван Горан Ковачич, Гьргур Карловчан, Хасан Кикич, Миховил Павле Мишкина*, 1945) представят преди всичко антифашистка проза. Включената партизанска поезия на Назор в том 15: *Partizanska knjiga* (*Партизанска книга*, 1949), от събраните му съчинения – под редакцията на А. Барац – не би могла да се коментира като антологичен подбор, тъй като е част от различен замисъл.

Отсъствието на общи антологични сборници, издадени в Хърватия, през 30-те и дори през втората половина на 40-те години на XX век означава, че югославизмът губи позиции най-малко по отношение на културните институции. Интересен факт е и отварящата се времева дистанция спрямо пренаписването на литературния канон и легитимиранието му в антологичен текст според овластената нова идеология. Въпреки че в хърватската литература съществуват условия за създаване на новия поетически канон още през периода на доминация на соцреа-

лизма през втората половина на 40-те, предвид конкретната обществена ситуация този процес се осъществява по-бавно. Очевидно периодичният печат е този, който поема функцията за остойността според променените естетически критерии. Соцреалистичната (и едновременно югославистка) концепция се реализира главно в цензурирана или стимулирана поетическа продукция, без обаче все още да бъде направен опит за утвърждаване и вписване в стабилния поетически канон. Може да се предположи, че напрежението в хърватския литературен процес от последните десетилетия на полувековието изиграва решаваща роля.

За разлика от тенденциозната лява или югоунитаристка литература националноориентираната или националистическата мобилизират каномоделиращите механизми и доста успешно вписват собствените текстове в канона. Доколкото обаче става въпрос за текстове, които основно се остойността според даден идеологически критерий, впоследствие част от тях отпадат от репрезентативния ред. Както при всяка намеса на идеологическия фактор, в новосъздадения канон намират място и творби, които са маргинални и просто отговарят на обществените вкусове и нагласи към този момент. Всъщност „националистически“ канон заявява себе си като алтернатива на друг идеологически конструкт – концепцията за културна общност. Този алтернативен канон не винаги се противопоставя на лявоориентираната литература, дори понякога я употребява. Ако приемем, че алтернативният канон се определя, когато дадени художествени „практики започват да функционират като норма“ (Дойнов 2011), то още през 30-те години на ХХ в. се наблюдава подобна тенденция. В антологийните издания се забелязва присъствието на текстове, отразяващи различни аспекти на националната митология. Това литературно явление е обвързано с конкретни обществени и политически процеси, пример за което е поезията на родния край. Националният мит за хърватското село например се проектира в актуални поетически селекции. Литературата „на селото“ обаче е противоречиво явление. Тя е едновременно и противодействаща, и употребявана от разнопосочни идеологии като комунистическата и националистическата.

Националната идеология в Хърватия в началото на последното десетилетие на първата половина на ХХ век се превръща в овластен дискурс, но процесът на нейната реактуализация се забелязва и по-рано, като реакция на вече държавно реализираната идея на югославизма. Въпреки че започналата тенденция към сепаративизъм е подтикната

от политическата ситуация в Кралство Югославия, национализмът до този момент не е непознат, но е потискан от други доминиращи идеологеми. По време на Независимата хърватска държава (1941–1945) той конструира типичен модел на тоталитарна култура, копирайки италианския и немския, в центъра на който е поставена концепцията за национална идентичност, която Б. Андерсън поставя в релация именно с идеологията и политиката (Anderson 1983).

Интересен аспект на проблема е взаимоотношението между марксистката идеология и националната. Особено любопитно е съвместяването им в лириката на поети с лява политическа ориентация, в чието творчество чувството за национална, респективно регионална принадлежност е отчетливо разпознаваемо. Въпреки пропагандираната от комунизма бъдеща дисквалификация на нациите и държавите, ред хърватски лявоориентирани автори от периода са „твърдо закрепени” към родното: земята, традицията и езика. По принцип в литературата национализмът не винаги е толкова ясно заявен, а се размива в традиционни за хърватския художествен дискурс представи за света. Топиката на родното става основен конституент на редица поетически текстове, като напуска наследените интерпретативни матрици или ги видоизменя според една или друга тенденция. Освен традиционните интерпретации на дома, видян през различни културни фокуси, топиката на родното се обвързва и с религиозния дискурс. Поетическите текстове отразяват и представата за хърватския човек – неразривно свързан със земята, националната култура и християнските ценности. Антологийната практика обаче не просто презентира поетическите явления. В началото на 40-те години тя често обслужва актуализиращия се национален поетически канон като част от културния проект на новосъздадената държава. Доказателство например са тематичните антологии на Винко Николич. Концепцията на издадената през 1942 г. *Hrvatska domovina: hrvatsko rodoljubno pjesništvo: 1831–1941* (*Хърватската родина: хърватската патриотична поезия, 1831–1941*) вече се отличава с открито заявена тенденциозност, изложена и в съставителската статия *Hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Štoosa do danas: 1831.–1941*. През следващата година Николич публикува и втора тематична антология: *Lovori. Novije hrvatske rodoljubne pjesme. Izd. povodom druge godišnjice Nezavisne Države Hrvatske* (*Лаври. Нови хърватски патриотични стихотворения. Издадено по повод на втората годишнина на НХД*). Редакторът на

Hrvatska revija е съставител и на също толкова знаковата антология *Hrvatska majka u pjesmi* (*Хърватската майка в лириката*), заедно със Сида Кошутич. Критериите, които се прилагат при селекцията (според заявената от съставителя концепция), се дефинират като естетически и съдържателни, но са очевидни идеологическите и политическите употреби на текстовете в един контекст, който определя функционирането на антологията като „репродуциране на идеология“ (Sorel, Posilović 2012: 280). Както се посочва (вж. Sorel, Posilović 2012: 277–286), антологията инициално разчита на стереотипизацията на образа на майката и е очевидна твърде провидната обвързаност с образа на родината. Посягайки към възрожденско-романтичката идентификация между майката и родината, като моделираща патриотично-интимен дискурс, антологията тенденциозно настоява за непрекъснати паралели, които се реализират в разнообразни контексти. Виджането на родината през мотива на страдащото майчинство се проектира в Богородичния мит, в който са изначално заложените значения като святост, жертва и т.н. (пак там). В сборника на Николич и Кошутич може да се проследи тенденциозен подбор по отношение на включените поети, репрезентативни и за католическата лирика. В част от тези текстове се наблюдават отъждествявания между църквата и майката, респективно между родината и католическото.

Употребите на Богородичния мит през периода по посока на сакрализация на родното и съответно идентификации на националното в полето на християнските висши категории, се забелязват и в антологията *Hrvatska marijanska lirika* (*Хърватска Богородична лирика*) на Д. Жанко. Католическата литература е не само възприемана като доказателство за принадлежност към европейската духовна общност, но и като *differentia specifica sloatica* (вж. по въпроса и Dragun 2009, Lončarević 2005, Petrač 2011), обвързана с отново поставената на дневен ред идея за национална държава и национална идентичност, която намира отражение в политическите платформи на хърватските партии. Религиозната поезия също е много важна част от емигрантската литература след Втората световна война, тъй като функционира като общностно-интегриращ инструмент, а в съвременieto се възприема като художествена манифестация на хърватската идентичност. Ето защо към тенденциозните антологии спадат и емигрантските. Първата такава: *Knjiga bezimernih* (*Книга на безименните*), е отпечатана в Австрия през 1947 г.

5. ДИАЛЕКТНИТЕ АНТОЛОГИИ

Диалекталното поетическо творчество в най-голяма степен означава появата на алтернативния канон както като литературни практики, така и като литературен език. Въпреки че диалектът в началото на века функционира просто като нов поетически език, в междувоенния период той започва да се идентифицира с колектива и да се възприема като изконно народностен инструмент за изговаряне на света. Типичен пример за това е творчеството на М. Кърлежа от 30-те, в чийто „модел на произвеждане на идентичност“, както посочва И. Христова, „историческите и цивилизационните белези на регионалното пространство са внушени като ситуираност в езика, като начин на мислене и изказване на света“ (Христова 2005: 156).

В разглеждания период употребата на диалекта попада под влиянието на идеологемите и съответно идеологемите употребяват по един или друг начин диалектното творчество. Тъй като диалектната поезия се свързва с регионалната литература, съвсем естествено на поетическия език се прехвърлят характеристиките на „езика на селото“, което през 30-те години XX век се отъждествява с хърватския колектив. Така че диалектният идиом е едновременно употребен и от лявата литература, и от националистката.

С. Цоха отбелязва, че „регионалната субкултура и националната са в динамично съотнасяне още от Възраждането, като в зависимост от периодите се конкурират помежду си или се идентифицират“ (вж. Соћа 2012: 222). През коментирания период се наблюдава процес на оформяне на диалектен вторичен канон, усилията за чието утвърждаване са очевидни¹¹. Антологизирането на поезията на диалект започва с Комболовата и особено с Тадиянович-Делорковата антология. Тази традиция се преповтаря и от следващите антологийни сборници. Когато през 1934 г. се появява първата антология на чакавската диалектна поезия: *Antologija nove čakavske lirike* на Иво Йеленович и Хиацинт Петрис, тя произвежда именно това, което разбираме под алтернативен канон. Съположена с Комболовата антология, която игнорира регионалната лирика, чакавската антология противопоставя маргиналното

¹¹ Напр. поява на антологийни сборници, които преизговарят (на диалект) вече оценностени от литературния канон текстове. Тази съмнителна инициатива фалшифицира литературния текст, който представлява стойност в оригиналния си поетически език.

поетическо говорене на официалния каноничен ред, пледирайки за значима позиция в хърватския литературен процес. Остойносттавайки чакавската поетическа продукция на фона на утвърдени имена като Назор и Уевич, сборникът цели да се заяви именно като национална литература. Заслуга за това има и Назор, който адмираира инициативата на Йеленович и Петрис в своето писмо до съставителите. Първото издание включва Назор, Уевич, Мате Балота, Пере Любич, Драго Жерве и Незнанка/Neznanka. Преиздаденото и допълнено издание на антологията през 1947 г. представя и други автори. Присъствието на Марин Франичевич вписва чакавската лирика и в новия обществен и културен контекст.

Доколкото идеологическият концепт и чакавската лирика са в непрекъснато взаимодействие в навечерието на войната, диалектното творчество през периода показва полност по отношение на поетическата интенция. От едната страна е ляво ориентираният рурализъм, а от другата – националистическата регионалистка литература, представена чрез творчеството на Цветко Шкарпа и Винко Николич.

През 1937 г. излиза и първата антология на кайкавската поезия: *Antologija nove hrvatske kajkavske lirike*, с предговор от съставителя Никола Бачич. Кайкавската антология на Никола Бачич следва модела на чакавската, оглеждайки съвременната поезия в диалекталния каноничен дискурс, представен от Матош, Домянич и Галович. В този контекст е положен и Кърлежа, който вече е значима фигура в хърватската култура. Литературността на представеното творчество се потвърждава и от предговора на Драгутин Гърденич за кайкавския диалект, и от присъствието в сборника на един от теоретичите на диалекталното творчество Томислав Пърпич. Трябва да се отбележи фактът, че кайкавската антология има доста по-ясна концепция от чакавската и се осланя на много повече вече остойностени поетически текстове, но и двете селекции са знакови не само по отношение на опита за създаване на „миниканон“, но и по отношение на промененото мислене на регионалното като репрезентация на хърватското.

Антологийното представяне на хърватската лирика през последните две десетилетия на XX век е хетерогенно и демонстрира две тенденции. В началото на периода е налице тенденция на обвързване на литературния канон единствено с естетическото остойностяване на поетическата продукция. Постепенно обаче естетическият примат е изместен или по-скоро подчинен на извънлитературни фактори като

идеологическите концепции. През 40-те години на XX век е налице опит за пренаписване на канона, пряко обвързан с идеологиите на властта, което е отразено и в представителните селекции. Интервенцията на културната политика на Независимата хърватска държава е много по-видима в антологизациите от периода, отколкото марксистката. Националистическата политика на държавата се проявява в проект за културен сепаративизъм, която толерира оценностяването на художествени явления, които се квалифицират като хърватски спрямо наложещите автостереотипи. В рамките на националния проект функционират както тематичните антологии, така и диалектните. Тази културна политика рефлектира и върху жанровата разновидност на читанките, които в най-голяма степен се оказват агитационен инструмент.

ЛИТЕРАТУРА

- Дойнов, Пламен. 2010–2011. Соцреализъм и алтернативи: аспекти на каноничността. Към нова история на литературата от периода на НРБ. *Българистика NUOVA. Годишник 2010/2011 на департамент „Нова българистика“ към НБУ* – http://ebox.nbu.bg/nuova/view_lesson.php?id=7 (достъп на 17. 09. 2018).
- Кирова, Милена. 2009. *Литературният канон. Предизвикателства*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Курташева, Биляна. 2012. *Антологии и канон. Антологийни образи на българската литература (1910–1944)*. София: Просвета.
- Трендафилов, Владимир. 2006. За някои рамки на литературата. *За рамките на литературата*. Варна: LiterNet, 2006. https://litenet.bg/publish8/vtrendafilov/za_ramkite/za_niakoi.htm (достъп на 08. 03. 2014).
- Хабермас, Юрген. 1999. *Морал, право и демокрация*. Състав., прев. [от нем.] Стилиан Йотов. София: Дом на науките за човека и обществото.
- Христова, Ина. 2005. *Мирослав Кърлежа*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bloom, Harald. 1994. *The Western Canon; The Books and School of the Age* (1994) <http://homago.zendesk.com/entries/79509996-Harold-Bloom-The-Western-Canon-pdf> (достъп на 06. 2. 2013).
- Coşa, Suzana. 2012. Slavonska književnost i povijest nacionalne književnosti – regionalizam i nacionalni identitet. *Nova Croatica*, 6, 207–227.
- Dragun, Silvana. 2009. Hrvatsko religiozno pjesništvo 20. stoljeća. *Prudencija.hr* http://www.prudencija.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=32:hrvatsko-religiozno-pjesnistvo-20-st&catid=3:kultura-i-književnost&Itemid=4 (достъп на 20.09.2012).

- Eliot, T.S. 1921/2008. Tradition and the Individual Talent. The Sacred Wood (1921). <http://www.bartleby.com/200/sw4.html> ; *Quotidiana*. Ed. Patrick Madden. 23 Jan 2008. http://essays.quotidiana.org/eliot/tradition_and_the_individual/ (достъп на 06. 2. 2013).
- Fehratović, Jahja. 2006. Usmena revolucionarna poezija kod južnih slavena. *Balkanski književni glasnik*, 4. https://www.academia.edu/7148194/USMENA_REVOLUCIONARNA_POEZIJA_KOD_JU%C5%BDNIH_SLAVENA (достъп на 13. 9. 2018).
- Kiossev, Alexander. 2002. The Dark Intimacy: Maps, Identities, Acts of Identification. *Balkan as Metaphor: Between Globalization and Fragmentation* [Ed. Dušan I. Bjelić and Obrad Savić]. Cambridge: MIT Press, 165–90. <http://www.eurozine.com/articles/2003-05-19-kiossev-en.html> (достъп на 06. 12. 2013).
- Kravar, Zoran. 1997. Kombolova Antologija novije hrvatske lirike. *Mihovil Kombol. Književni povjesničar, kritičar i prevodilac*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25 obljetnice smrti, Zadar 18–20 studenoga 1981. [ur. Nevenka Košutić-Brozović, Tihomil Maštrović]. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta [Zadar: Hrvatsko filološko društvo, 1983. I izd.], 197–212.
- Lončarević, Vladimir. 2005. Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900.–1945.): teorijske i programske odrednice, književna politika i organizacijska struktura. Zagreb: Alfa.
- Petrač, Božidar. 2011. Kršćanski idealizam i društveni angažman. *Republika*, LXVII, 12, 43–61.
- Protrka, Marina. 2009. *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: FF Press.
- Sorel, Sanjin. 2006–2007. Antologija kao muzej. *Muzeologija – Muzej(i) i književnost*, 43–44, 93–103.
- Sorel, Sanjin; Posilović, Kristina. 2014. Društvena funkcija majke/majčinstva u pjesništvu prve polovice XX. stoljeća. *Croatica et Slavica Iadertina*, 8/1, 8., 277–286 / <https://hrcak.srce.hr/file/145090>. (достъп на 19. 2. 2018).

SUMMARY

ANTHOLOGIES, IDEOLOGIES AND LITERARY CANON (CROATIAN ANTHOLOGIES OF THE 30S AND 40S OF THE TWENTIETH CENTURY)

The subject of interest in this article is the poetic anthologies published in the 1930s and 1940s in Croatia in order to follow the intervention of ideologies in the concepts of representative anthology collections and, respectively, to establish the dynamics of the literary canon and the attempts to rewrite it. In the anthology practices of two decades, four anthology models have emerged: academic and institutional anthologies; group anthologies, tendentious and dialectal anthologies. The specific tensions in the Croatian literary situation caused by the influence of both major political and cultural projects are also commented .

Key words: Croatian poetry, ideology, anthology, 30s / 40s of the 20th century.